

Kuidas on lapse loovus seotud keele arenguga?

Andra Kütt

andra.kutt@tlu.ee

Tallinna Ülikool

Lasteaia- ja põhikooli esimese astme õpetajate eesti keele seminar

„Meie kiisul kriimud silmad ehk lugev laps”

TALLINNA ÜLIKOOL

Mis on loovus?

- Loovusalased diskussioonid ja mitmekülgne uurimine said kaasajal alguse viiekümnendatel aastatel.
- Mõistet tõlgendatakse väga erinevalt ja vastuoluliselt.
  - väljapaistev loometöö? kunst? teadus? tehnoloogia? Sundimatu eneseväljendamine – piiride ületamine, piirangute purustamine, mõtlemine väljaspool kasti?
- **Loovusalaste teadmiste rakendamise eelduseks on arusaam, et iga laps on loov temale ainuomasel viisil.**

Selleks, et jõuda väljapaistva loovusena, et luua ühiskonda muutvaid lahendusi, on vaja kõigepealt hulgaliselt väikest loovust, olenamata sellest, kas sellel on kohe ühiskondlik väärtus või mitte. (Morais 2013)

Keel ja loovus

- Loova mõtlemise oskused aitavad saada lapsel (elukestvaks) õppijaks ning laiemalt on loov mõtlemine sild inimese kohanemisvõime ja toimetuleku vahel.
- **Keel on meie mõtlemise alus** – rikas keel on seotud rikka sõnavara, ladusa eneseväljendus- ja jutustamisoskusega.
- Keele ja loovuse seos – **loovuse rakendamine ja avaldumine rikka keelekasutuse näol.**
  - Laiemalt tagab loovus toimetuleku ühiskonnas, sest hea keeleoskus võimaldab lapsel edukalt oma mõtteid väljendada.
  - Erinevused lapse keelelistes võimetes ilmnevad juba esimesel eluaastal ning vanematel (ja ka kõikidel lastega tegelevatel inimestel) on suur mõju lapse rikka ja loova keelekasutuse kujundamisel.

Keeleomandamine: teoreetiline raamistik

- Keel ei ole kaasasündinud, **laps õpib rääkima rääkides**.
  - Noam Chomsky ideede levides arvati, et inimesel on kaasasündinud kalduvus keelt omandada. Nii on Chomsky väitnud, et keel areneb sarnaselt elunditega: laps ei õpi, vaid küpseb ning keel koos temaga.
- Peale füsioloogiliste eelduste on lapsel vaja keele omandamiseks piisaval määral talle suunatud sisendit (mitte pealtkuuldud kõnet).
- Laps korjab sisendist andmed ja hakkab süsteemi ehitama.
- Kasutuspõhises keeleomandamisteoorias on olulised eelkõige **suhtluskeskkond** laiemalt ning **lapse ja täiskasvanu suhtlus kitsamalt**, mis pakub lapsele keeleliseks arenguks vajaliku.
  - Sisendkeele roll (sagedus + konkreetne keelekogemus)
  - Psühholingvistiline vaatenurk: keeleomandamine toimub ainult koondatud tähelepanu situatsioonis (ingl *joint attention*) – laps kasutab keelelist sümbolit nii, nagu teeb täiskasvanud samal eesmärgil lapsele suunatud kõnes (imiteerimine).
- **Hiiglase õlad**: kultuuriline ja bioloogiline pärand (Tomasello 2003)

Millal on laps omandanud grammatika?

- Ei ole kindlat piiri, millal grammatika n-ö valmis saab.
- **Esimene aasta** - laps kuulab ja töötleb keelt.
  - Üldisest kõnemürast peab laps välja korjama selle, mis temale suunatud, tähtis.
- **Esimesed sõnad** u aastaselt.
  - Mõni laps hakkab rääkima varem, mõni hiljem, aga on arvatud, esimesed sõnad tulevad siis, kui lapse ajumaht moodustab 60 protsenti täiskasvanu omast, ja üldjuhul on see esimese eluaasta lõpus.
  - Mis on **esimene sõna**?
- Esimesed **sõnakombinatsioonid** siis, kui lapse sõnavaras on u 50 sõna (tavaliselt 5-6 kuud pärast esimesi üksiksõnu).
- Eesti **vormimoodustus** hakkab arenema samal ajal, kui ilmuvad sõnakombinatsioonid.
  - Enamasti ei sõltu keelementide omandamise järjekord kuigivõrd sellest, mis lihtne ja mis keeruline, vaid sellest, mida on vaja.
- Umbes **kaheaastaselt** on lapse keelelises arengus **järsk hüpe** – sõnavara kasvab, see soodustab vormimoodustuse arengut.
- Umbes **kolmeaastaselt** on eesti lapsel grammatika põhikategooriad omandatud.

Erinevused keelelises arengus ilmnevad vara, on väga suured ning on tugevalt seotud lastele suunatud keelega:
30 miljoni sõna “auk”

Hart, Betty, Todd R., Risley 2003. The Early Catastrophe: The 30 Million Word Gap by Age 3.

- *Vaatamata sellele, et lastele suunatud kõne sõnavara suurus oli peredes erinev, selgus uurimusest, et **86–96%** sõnadest, mis oli lindistatud laste kõnes, esines ka nende vanemate kõnes.*
- *Võrreldes aga erinevate sotsiaalmajanduslike gruppide peresid, siis ilmnes kõnekas fakt – 4-aastaseks saades oli kõige kõrgemasse sotsiaalmajanduslikku gruppi kuulunud laps kuulnud ligi **45 miljonit sõna**, keskmisesse gruppi kuulunud laps 26 miljonit sõna ning kõige madalamasse gruppi kuulunud laps **13 miljonit sõna**. (Hart, Risley 2003: 7–9)*

Erinevused laste keelelistes võimetes

- Ilmnevad juba esimesel eluaastal (Howe 1999: 5–7, vt ka Veisson 2000). Seega on (juba imikueas!) väga oluline, et lapsega suheldakse tihedasti ning kujundatakse keelelist arengut toetav kasvukeskkond.
- Arvatakse, et 4-aastaselt on välja kujunenud pool lapse vaimsest võimekusest ning 8-aastaselt 80% - seega pärast 8. eluaastat, vaatamata sellele, milline on lapse ümbrus, saab tema vaimseid võimed muuta umbkaudu 20% ulatuses – **siin on oluline roll kasvukeskkonnal!**

ELU beebiga raamatukogus (Tallinna Ülikooli tudengite projekt 2020)

- Lugemist väärtustavas keskkonnas kasvamine soodustab lapse keelelist arengut ja loovust.
- Eesti (rahva)raamatukogud on väga hästi varustatud lastekirjandusega, sh imikute ja väikelaste pildiraamatutega.
- Laste lugemisharjumuse kujundamisel ei ole tähtis ainult lapse ja (laste)raamatu vahetu kokkupuude, oluline on ka eeskuju: laps peab nägema lapsevanemat lugemas. Et lapsevanem saaks lugeda, on tarvis, et tal oleks huvipakkuvale kirjandusele **mugav ligipääs**.
- Projekti eesmärk oli välja selgitada eri osapoolte (st raamatukogude esindajad, väikelaste vanemad, väikeste lasteta raamatukogukülastajad) hoiakuid väikelaste kui raamatukogukülastajate osas. **Kas see tunne, et väikelapsed pole raamatukogudes (täiskasvanute osakonnas) teretulnud, on eksiarvamus või tegelikkus?**

Mammakiivi (*'marineeritud kõrvitsasalat'*) ja kobaramamm (*'viinamari'*)

- Mälulapsed ja süsteemilapsed

- On lapsi, kes õpivad kuulnud kõnest pähe pikad tükid ja kasutavad seda,
  - tervikut õppivad lapsed on sageli koolis aga edukamad, sest neil on lihtsalt kergem - õpitakse tükide haaval pähe ja juba pooleteistaastaselt öeldakse lauseid.
- Teised panevad tükkaaval nagu legoklotsidest vormi kokku.
  - See, kes konstrueerib ise mingi vormi, omandab mõnikord vormid hiljem, sest uusi sõnu ei omandata tervikuna, vaid tehakse iga kord ise valmis. Samas selline omandamine on huvitav, sest sellised lapsed teevad tihti ka sõnu ja vorme, mida täiskasvanu kõnest ei kuule. On täheldatud, et seda tüüpi lapsed on loovamad
- Ühe pere lapsed võivad olla loomulikult ka erinevad - üks on mälulaps ja teine süsteemilaps

Vihma sadab ja luge raamatut – kas peaksime parandama lapsi või on selline keelekasutus lihtsalt loov?

- Paljud vead pole grammatilises mõttes vead – laps ehitab üles oma loomulikku grammatikat.
  - Sõnavorm moodustatakse mingi teise sõnavormi eeskujul ega osata alati arvestada, et keeles leidub ebareeglipäraselt muutuvaid sõnu.
  - Mitme keele omandamisel toimub transfeer ehk ülekanne ning vead on mingil perioodil täiesti normaalsed.
- Kasulik on last parandada kaudselt:
  - Küsimusega korrektse variandi pakkumine, nt *Kas sa tahtsid öelda, et ...*
  - Kordamine, kasutades korrektset varianti, nt *Jah, vihma sajab, vihma sajab.*
  - Vastamine, kasutades korrektset vormi/häälduskuju

*Hakkame lugema.
Las see raamat olla seal!
Oota, vaata, kuule.
Aga teeks nii et ...
Proovi lugeda!
Kas sa rohkem ei loe?
Oeh, ma soovin, et sa hoiaksid pliiatsit õigesti.
Kui sa selle raamatu sinna paned, siis võib see maha kukkuda.
Aga teeme nii, et mina aitan sul lugeda.
Ühekaupa räägitakse.*

Lapsele suunatud käsud-keelud ehk direktiivid

- Direktiivide hulka lastele suunatud kõnes ehk laiemalt lapse kasvukeskkonnas on peetud laste kõne arengu ja sealjuures ka loovuse mõjutajaks (vt nt Im-Bolter jt 2013).
- Lastele suunatud kõnes on väga palju direktiive, üsna sarnased tulemused on saadud paljudes keeltes.
  - Võrreldes eesti, soome, rootsi ja Ameerika emade keelekasutust, selgus, et kõige rohkem räägivad lastega Ameerika emad, nendest mõnevõrra vähem rootsi emad ning eesti emad räägivad lastega sama vähe nagu “vaikivad soomlased” ja on ühtlasi teistest märgatavalt direktiivsemad.
- Eesti emad paistavad silma direktiivse suhtlemisstiili poolest: lapsega ei räägita mitte suhtlemiseks, vaid tema tegevuse kontrollimiseks ja suunamiseks.
  - Kõige enam otseseid käske neis suhtlussituatsioonides, kus lapsel oli õppija või abistaja roll, täiskasvanul aga õpetaja-instrueerija roll. Vähem otseseid käske on nendes situatsioonides, kus tehakse küll midagi koos, kuid üksnes lapse palvel või olukordades, kus sihipärane tegevus puudus.

Mäng, keel ja loovus

- Riiklik õppekava määratleb mängu eelkooliealise lapse põhitegevusena.
- Mäng kui fantaasia, kõigi üldoskuste, akadeemiliste õpioskuste, teadmiste omandamise ühendav lüli ja alus.
- Eestis tehtud uurimus (Truusalu 2019) on seostanud mänguvõimaluste vähenemist laste loovuse vähenemisega ja õpiraskustega koolis.
- Keeleline areng ja mängu iseloom
  - Tegemisele suunatud vs. suhtlemisele suunatud mänguasjad.
- **Lapsele suunatud kõne on väga oluline keelelise arengu ja loovuse toetaja.**
- **Lapsele suunatud kõne peaks olema oma tasemelt kõrgem kui keeleomandaja (lapse) enda kõne – saame teha palju ise, et arendada lapse keelt ja loovust!**

Lõpeta ettekanne, aeg on läbi!
Aitäh!

